

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-1\(30\)-133-148](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-1(30)-133-148)

УДК 336.71:336.77:338.24(477)"2022/..."(075.8)

JEL Classificaton: G21; G32; G33; H12

Валерій Петрович Ільчук

доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: ivp5@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4844-1326>

ResearcherID: [F-4864-2016](https://orcid.org/0000-0003-4844-1326)

Юрій Миколайович Федорів

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: fedoriv@stu.cn.ua. ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6636-3144>

**ФІНАНСОВІ РИЗИКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ
ТА ШЛЯХИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Анотація. Стаття присвячена аналізу сутності, класифікації та особливостям управління фінансовими ризиками в банківському секторі, що є актуальним питанням в умовах воєнного стану та економічної нестабільності. Розглянуто фінансові ризики банківських установ та охарактеризовані ті з них, які актуалізуються в умовах воєнного стану. Виявлені ключові проблеми мінімізації фінансових ризиків, основними серед яких є: недостатня якість управління ризиками в екстремальних умовах воєнного стану; вплив макроекономічних чинників на формування фінансових ризиків (війна, інфляція, валютні коливання); обмежені можливості страхування ризиків; посилення технічних і операційних ризиків. Визначено стратегічні напрями протидії фінансовим та іншим ризикам банківських установ та шляхи їх мінімізації в умовах воєнного стану.

Ключові слова: фінансовий ризик; воєнний стан; банківська установа; управління ризиками; мінімізація; стратегічні напрями.

Рис.: 2. Бібл.: 27.

Постановка проблеми. Запровадження воєнного стану в Україні в результаті військової агресії створило нечувані виклики для банківських установ, трансформуючи традиційні ризики і створюючи нові. Фінансові ризики в банківській діяльності включають кредитний ризик, ринковий ризик, валютний ризик, процентний ризик, ризик ліквідності та операційний ризик. Кожен із цих видів ризиків може призвести до значних фінансових втрат. З огляду на вищезазначене дослідження сутності фінансових ризиків у банківській діяльності, їх класифікації та методів управління в умовах воєнного стану є актуальним завданням і дозволить розробити дієві механізми мінімізації їхніх негативних наслідків для банківських установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії фінансових ризиків банківських установ, дослідження їхньої природи, методів оцінки та управління в умовах воєнного стану зробили такі вчені, як О. Бароновський, О. Бланк, Л. Борисова, М. Волкова, М. Вядрова, В. Геєць, М. Гриньова, І. Доценко, Г. Зябчук, О. Іващук, Л. Коваль, О. Криклій, Х. Марковіц, К. Міщенко, Л. Павленко, Л. Петик, Л. Пилипенко, Л. Примостка, Я. Прицяк, О. Рац, Н. Ситник, У. Шарп, В. Шокун та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Надаючи належне проведеним дослідженням, актуальними залишаються питання виявлення ключових ризиків та нових викликів функціонування банківських установ в умовах воєнного стану та пошук шляхів розв'язання проблем їх мінімізації.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Мета статті. Головною метою є дослідження сутності фінансових ризиків банківських установ, їхньої класифікації та визначення основних шляхів їх мінімізації в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Банківська діяльність безпосередньо пов'язана з ризиками, оскільки банки здійснюють операції з фінансовими ресурсами, кредитуванням, інвестуванням, а також управлінням капіталом. Особливої значущості проблема фінансових ризиків набуває в умовах економічної нестабільності та нових загроз, викликаних воєнним станом, коли зростає потреба в їх своєчасній ідентифікації, ефективному управлінні та мінімізації.

Аналіз сутності фінансових ризиків банків передбачає детальне вивчення їхньої природи, класифікації, причин виникнення та впливу на фінансову стійкість установи. У цьому контексті важливо насамперед зосередити увагу на визначенні поняття «ризик» та уточненні змісту категорії «фінансовий ризик».

У Тлумачному словнику української мови термін «ризик» - це усвідомлена ймовірність виникнення небезпеки, втрат, збитків або невдачі у процесі здійснення певної діяльності [22]. Видатний економіст П. Друкер вважав ризик обов'язковим атрибутом будь-якої підприємницької діяльності, наголошуючи на його зв'язку з невизначеністю [1]. Інші вчені, такі як Т. Воронова та І. Янсоне, трактують ризик як ймовірність настання події, що може спричинити негативні наслідки для суб'єкта господарювання [3]. Водночас О. Барановський акцентує увагу на подвійній природі ризику — як загрози збитків, так і можливості отримання додаткових вигід [4]. Таким чином, ризик є невід'ємною складовою господарської діяльності, що супроводжує процес прийняття рішень в умовах невизначеності. У фінансовій сфері це поняття набуває особливого значення, адже неправильна оцінка або недооцінка ризиків може призвести до суттєвих фінансових втрат або навіть до банкрутства банківської установи. Тому розглянемо термін «фінансовий ризик».

У науковій літературі поняття «фінансовий ризик» трактується по-різному, що зумовлено складністю та багатогранністю цього явища. Деякі дослідники, зокрема О. Бланк, визначають фінансовий ризик як імовірність недоотримання прибутку або виникнення збитків унаслідок здійснення фінансових операцій. Учені В. Геєць, Л. Коваль підкреслюють, що фінансовий ризик пов'язаний із впливом зовнішніх та внутрішніх факторів на фінансову стабільність підприємства. В. Шокун, Л. Пилипенко розглядають його як елемент загальної системи ризиків підприємницької діяльності, що характеризується потенційною втратою вартості активів, капіталу або ліквідності.

Фінансові ризики були об'єктом дослідження багатьох вітчизняних і закордонних учених, серед яких І. Бланк, Н. Внукова, В. Успенко, Л. Временко, О. Волчанка, М. Гранатуров, М. Клапков, Ч. І. Лі, Дж. Фінерті, В. Шапкін, В. Шелудько, В. Шокун, Л. Пилипенкота та ін. Результатом вивчення наукових праць цих дослідників є систематизація значної кількості підходів до розгляду поняття «фінансовий ризик», що дозволило розкрити його змістовну сутність (рис. 1).

Узагальнюючи підходи, наведені на рис. 1, можна зробити висновок, що фінансовий ризик є невід'ємною частиною підприємницької діяльності, пов'язаний із можливими втратами фінансових ресурсів, активів, капіталу або ліквідності в умовах невизначеності, що вимагає системного підходу до управління.

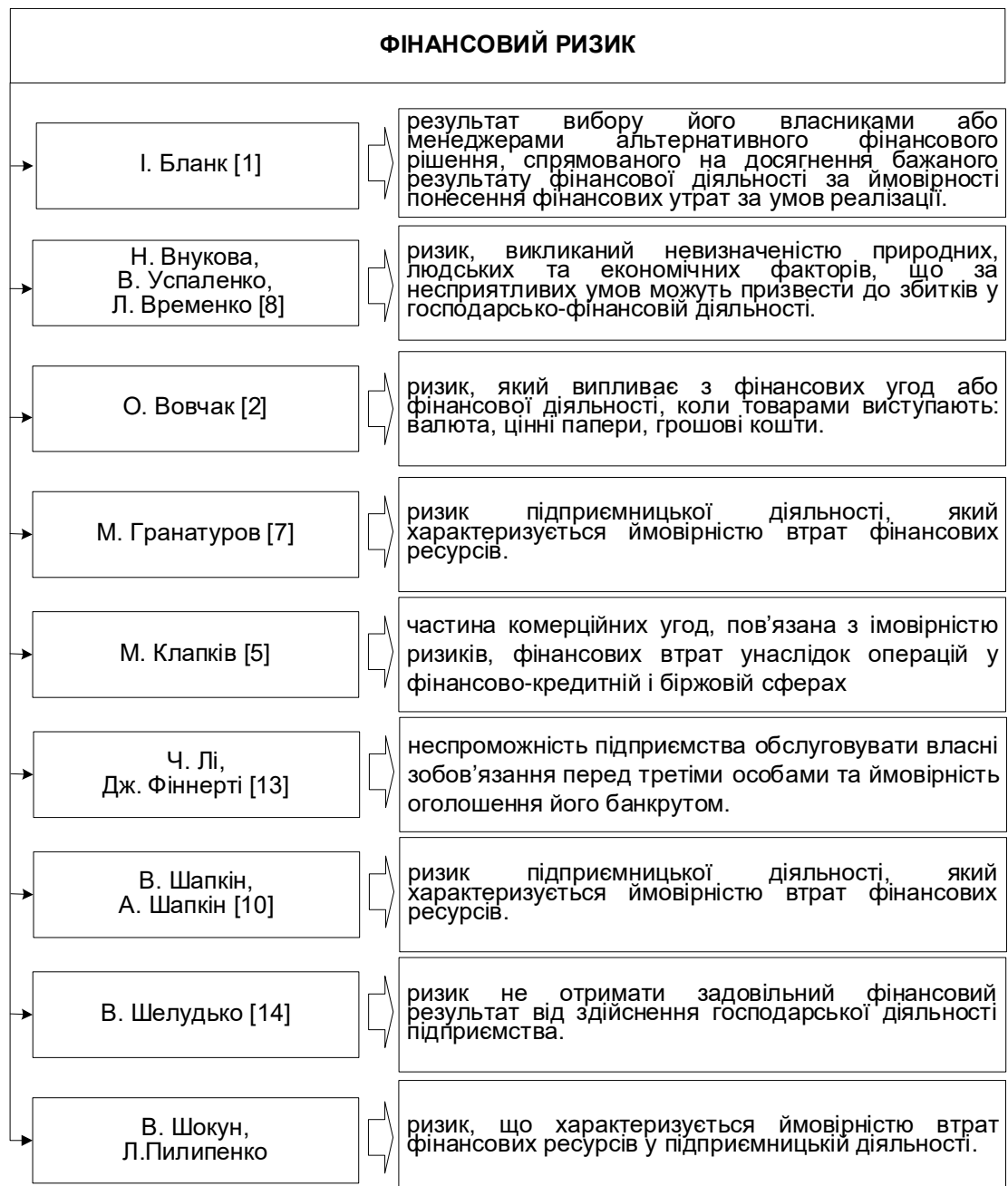
ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Рис. 1. Наукові підходи вчених до розгляду сутності категорії «фінансовий ризик»

Джерело: систематизовано авторами на основі [5; 6; 9; 12; 23; 25; 26].

Проблема фінансових ризиків особливо актуальна в банківській сфері, оскільки саме банківські установи виступають основними посередниками на фінансовому ринку. Характер їхньої діяльності передбачає постійне управління великими обсягами грошових потоків, проведення кредитних та інвестиційних

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

операцій, що підвищує ймовірність виникнення різного роду ризиків, особливо фінансових. Тому важливим етапом у формуванні ефективної системи управління ризиками в умовах нестабільного економічного середовища, що посилюється військовою агресією проти України, є дослідження фінансових ризиків банківської установи. Розглянемо сутність категорії «фінансові ризики банківської установи».

У банківській діяльності ризик – це ймовірність зниження доходів, втрати банком частини свого прибутку, виникнення збитків або здійснення додаткових витрат у результаті здійснення фінансових операцій [13].

С. Павлюк вважає, що фінансові ризики в банку виникають внаслідок здійснення ними кредитної, депозитної, інвестиційної діяльності. Вони визначаються ймовірністю грошових втрат і пов'язуються з непередбаченими змінами в обсягах, доходності, вартості та структурі активів і пасивів [14].

Н. Волкова та А. Мухіна у своїй статті «Фінансові ризики банку: оцінка та механізм нейтралізації» визначають фінансові ризики банку як загрозу його фінансовій стійкості. Вони аналізують методи оцінки банківських ризиків, такі як статистичний, аналітичний, експертний, метод аналогів та комбінований метод. Також вони обґрунтовують необхідність нейтралізації фінансових ризиків для уникнення негативних наслідків [9].

Таким чином, фінансові ризики банку являють собою можливість виникнення фінансових втрат під час здійснення банківських операцій. Вони можуть бути викликані як зовнішніми чинниками (економічна криза, військові дії, зміни у законодавстві, коливання курсу валют), так і внутрішніми (неефективне управління, помилки в аналізі ризиків, недостатність капіталу). Фінансові ризики впливають на фінансову стійкість банківської установи, прибутковість, а також здатність виконувати зобов'язання перед клієнтами й партнерами. Таким чином, для ефективного управління цими ризиками необхідно мати чітке розуміння їхньої природи та особливості. Тому важливо розглянути класифікацію фінансових ризиків банківської установи, яка дозволяє систематизувати їх за різними критеріями та підібрати відповідні інструменти управління.

Фінансові ризики банків належать до групи внутрішніх ризиків і є одним із ключових елементів їх загальної класифікації. Вони визначаються ймовірністю грошових втрат і пов'язуються з непередбаченими змінами в обсягах, доходності, вартості та структурі активів і пасивів банку [20]. На рис. 2 представлена класифікація фінансових ризиків.

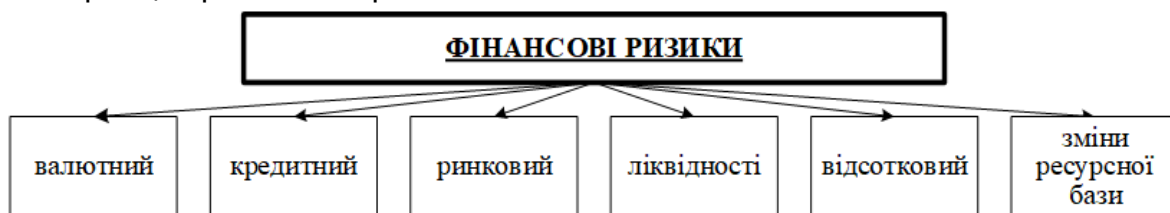

Рис. 2. Фінансові ризики банківської установи

Джерело: систематизовано авторами на основі [9].

Розглянемо кожний із зазначених на рис. 2 ризик більш детально.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Валютний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає у зв'язку з несприятливими коливаннями курсів іноземних валют та цін на банківські метали. Під валютним ризиком також розуміється ймовірність того, що зміна курсів валют призведе до появи в банку збитків унаслідок зміни ринкової вартості активів і пасивів [25].

Такий ризик виникає при операціях з іноземною валютою та зміні валютного курсу. Коливання валют можуть суттєво вплинути на фінансовий стан банківської установи, особливо при наявності значних валютних активів чи зобов'язань. Валютний ризик є різновидом фінансових ризиків банків і має у своїй структурі такі підвиди:

1) транзакційний – вплив непередбачених змін у валютних курсах на грошові потоки від усіх контрактів, укладених до моменту змін у валютних курсах, але з терміном виконання після зазначених змін [2]. Такий ризик має грошово-потоківий характер, тобто стосується змін у реальних, а не бухгалтерських грошових потоках [22];

2) бухгалтерський – полягає в тому, що величина еквівалента валютної позиції у звітності змінюється в результаті змін обмінних курсів, які використовуються для перерахунку залишків в іноземних валютах у базову (національну) валюту; також може виникати під час експорту чи імпорту інвестицій; його враховують під час складання фінансової та бухгалтерської звітності, на показники якої впливає; належить до змін бухгалтерських вартостей прибутку і власного капіталу компанії, що відбулися через коливання валютного курсу [23];

3) економічний – пов'язаний із можливістю втрати доходів за майбутніми контрактами через зміну загального економічного стану країн і конкурентоспроможності комерційного банку чи його структури на зовнішньому ринку через суттєві зміни обмінних курсів [12].

Таким чином, валютні ризики банку – це сукупність потенційних фінансових збитків, що виникають внаслідок непередбачуваних коливань обмінних курсів. Ці ризики можуть суттєво впливати на прибутковість банківської установи. Ефективне управління валютними ризиками є необхідним елементом стратегії банківського ризик-менеджменту. У цьому контексті особливого значення набувають методи управління валютними ризиками, що мінімізують їх негативний вплив та забезпечують стабільність банківської діяльності в нестабільному валютному середовищі. Такими методами є управління валютною структурою балансу та хеджування валютного ризику.

Методи управління валютною структурою балансу впливають на валютну структуру балансу для обмеження наслідків переоцінки валютних інструментів. До цих методів належать: структурне балансування валютних потоків за сумами та строками; проведення конверсійних операцій; зміна строків валютних платежів (випередження та відставання); дисконтування платіжних вимог в іноземній валюті. Методи хеджування валютного ризику передбачають створення захисту від валютних ризиків укладанням додаткових строкових угод за іноземною валютою, які дозволяють компенсувати можливі фінансові втрати за балансовими статтями

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

внаслідок зміни валютного курсу. Хеджування здійснюють за допомогою проведення операцій з форвардними валютними контрактами, валютними ф'ючерсами та опціонами, валютними своп-контрактами, свопціонами, а також різних їх комбінацій типу подвійний форвард, валютний своп [20].

Кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, яка взяла на себе зобов'язання виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання [16]

За джерелом прояву кредитний ризик поділяється на зовнішній (ризик контрагента) і внутрішній (ризик кредитного продукту). Зовнішній ризик зумовлений оцінкою платоспроможності, надійності контрагента, ймовірності оголошення ним дефолту й потенційних втрат у разі дефолту. До складу зовнішнього ризику входять: ризик контрагента, ризик країни, ризик обмеження переказу грошових коштів за межі країни внаслідок дефіциту валютних резервів, ризик концентрації портфеля між різними галузями економіки, регіонами або контрагентами. До складу внутрішнього ризику входять: ризик невиконання основної суми боргу і відсотків, ризик завершення операції (ризик невиконання контрагентом своїх зобов'язань у строк або з запізненням), ризик забезпечення кредиту у зв'язку зі зниженням ринкової вартості забезпечення позики, неможливість вступу в права володіння заставою і т. ін. [24]. Таким чином, поділ кредитного ризику за джерелом його прояву дозволяє точніше ідентифікувати його складові. Такий підхід дозволяє банкам ефективніше оцінювати рівень загроз та вдосконалювати систему управління ризиками.

Розглянемо ключові причини кредитного ризику, що впливають на фінансову стійкість банківської установи. Основними причинами виникнення кредитного ризику в банківській діяльності можуть стати: трансформаційні процеси в економічній системі; невизначеність цілей і критеріїв та необхідність урахування багатоваріантності у процесах оцінювання, ухвалення рішень; недостатність, неповнота, невичерпність інформації, її приховування; неоднозначність оцінок прогнозу розвитку соціально-економічної системи, банківської установи, конкурентного середовища; зміна кон'юнктури ринку, смаків і уподобань споживачів тощо [11].

Одним із напрямів розробки ефективних управлінських заходів щодо кредитних ризиків є їх класифікація. Класифікація кредитних ризиків комерційних банків має досить розгалужену систему ознак, а саме:

1) за фінансовими наслідками розрізняють кредитні ризики, наслідком якого є фінансові втрати, через недоотримання фінансової вигоди, і результатом якого є фінансовий дохід;

2) за сферою виникнення, кредитний ризик поділяється на зовнішній (систематичний) і внутрішній (несистематичний);

3) за учасниками кредитної угоди кредитні ризики поділяють щодо позичальника, щодо страховика, щодо гаранта, щодо забезпечення;

4) за рівнем виникнення – індивідуальний, портфельний;

5) за терміном кредитування – короткотермінові, довготермінові;

6) за можливістю прогнозування – прогнозовані, непрогнозовані;

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

7) за видом кредитних операцій – кредитні, вексельні, лізингові, факторингові, акредитивні;

8) за статусом позичальника – корпоративних клієнтів, фізичних осіб, юридичних осіб, міжбанківський;

9) за ймовірністю реалізації – реалізований, потенційний [7].

Отже, у науковій літературі існують різноманітні підходи до класифікації кредитних ризиків, їх систематизація дозволяє не лише оцінити потенційні збитки, а й виявити слабкі місця в системі кредитування. Чітка класифікація є основою для побудови ефективних механізмів управління ризиками, забезпечення стабільності банківської діяльності та підвищення довіри клієнтів і регуляторів.

Методи управління кредитним ризиком поділяють на зовнішні і внутрішньобанкові. Зовнішні способи полягають в прагненні банку до перерозподілу ризику шляхом перекидання частини ризику на інші суб'єкти чи об'єкти правовідносин. До них можна віднести: розподіл ризику, зовнішнє страхування, забезпечення, гарантію, поруку, ретельний аналіз позичальників, диверсифікацію кредитного портфеля та страхування кредитних операцій. Внутрішні способи зниження кредитного ризику стосуються внутрішньобанківського менеджменту й до них належать оцінку кредитоспроможності позичальника, лімітування, нормування, диверсифікацію форм і термінів надання кредитів, формування резервів [20].

Отже, кредитний ризик, як різновид фінансових ризиків банківської установи, є одним із найбільш суттєвих у процесі банківської діяльності. Він полягає в ймовірності того, що позичальник не зможе виконати свої фінансові зобов'язання перед банком у повному обсязі та вчасно. Цей ризик має прямий вплив на прибутковість і стабільність банківської системи, тому його ефективне управління є критично важливим.

Ринковий ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курсів іноземних валют за тими інструментами, які є в торговельному портфелі. Цей ризик впливає з маркетмейкерства, дилінгу, прийняття позицій з боргових та пайових цінних паперів, валют, товарів та похідних інструментів (деривативів) [12].

Джерелами виникнення ринкових ризиків є:

- 1) висока волатильність ринку за незначних відкритих ринкових позицій;
- 2) низька волатильність ринку за значних відкритих ринкових позицій;
- 3) висока волатильність ринку за значних відкритих ринкових позицій [25].

Отже, ринкові ризики можуть виникати як за умов високої, так і низької волатильності ринку, але найбільш критичними є ті, коли поєднуються значні відкриті ринкові позиції та висока волатильність, що може призвести до значних фінансових втрат.

Важливою характеристикою ринкових ризиків є подвійна природа цього явища - зовнішня та внутрішня складова. Ринкові ризики виникають, з одного боку, за рахунок зміни параметрів ринку, тобто можуть розглядатися як зовнішні. З іншого боку, ринковий ризик може вплинути на результати діяльності тільки в тому разі, коли банк має відкриті ринкові позиції. Відкрита позиція банку виникає, коли сума

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

активів певного виду відрізняється від суми пасивів такого самого виду. Враховуючи відкриті ринкові позиції банку як внутрішній чинник, ринкові ризики можна віднести й до групи внутрішніх ризиків. На внутрішні фактори банк може впливати безпосередньо за допомогою ефективної системи ризик-менеджменту та методів оперативного управління. Дія зовнішніх факторів не залежить від банку, проте може зменшуватись шляхом обмеження ризикових видів банківських операцій, постійного моніторингу ризиків, створення відповідних страхових резервів, фіксації індикаторів діяльності банку. Виявлення факторів та джерел виникнення ризиків дозволяє їх вивчити, ідентифікувати, виявити логічний взаємозв'язок і підібрати найбільш ефективні методи оцінювання, прогнозування та управління [25].

Таким чином, ринковий ризик є складним явищем, що виникає в результаті взаємодії зовнішніх і внутрішніх факторів, пов'язаних зі зміною ринкової кон'юнктури і структури відкритих позицій банку. Його критичність зростає при поєднанні з мінливістю ринку та значних відкритих позицій, що потребує ефективної системи управління ризиками. Розуміння джерел і факторів виникнення ринкового ризику дозволяє своєчасно виявляти, оцінювати й застосовувати адекватні інструменти для мінімізації впливу на фінансову стійкість банківської установи.

Ризик ліквідності визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат. Ризик ліквідності виникає через нездатність управляти незапланованими відтоками коштів, змінами джерел фінансування та/або виконувати позабалансові зобов'язання [15].

На підвищення ризику ліквідності впливають як зовнішні (загальносистемні), так і внутрішні чинники. До загальносистемних чинників належать такі, як нерозвиненість фінансового ринку, брак ліквідних ринків для окремих активів, що ускладнює їх продаж за прийнятною ціною в короткі строки, загальні кризові явища в економіці, які унеможливають безперебійне залучення коштів і т. ін. Серед чинників підвищення ризику ліквідності, пов'язаних із діяльністю конкретного банку, такі: дисбаланс грошових потоків, викликаний невідповідністю структури вимог та зобов'язань банку; недостатність ліквідних активів; нестабільність ресурсної бази; низький рейтинг банку; хибна стратегія управління ліквідністю [20].

Таким чином, ризик ліквідності є ключовим фактором фінансової стабільності банку, оскільки його виникнення може мати серйозний вплив на здатність банку своєчасно виконувати свої зобов'язання без значних збитків. Ефективне управління цим ризиком вимагає врахування як зовнішніх макроекономічних умов, так і внутрішніх характеристик діяльності банку, включаючи адекватну структуру активів і пасивів, стабільність фінансування та добре продуману стратегію ліквідності.

Процентний ризик – це імовірність виникнення збитків або додаткових втрат в установи через зміну процентних доходів та витрат, вартості фінансових інструментів унаслідок коливання процентних ставок. Національний банк України розрізняє прямий і непрямий процентний ризик. Прямий – вплив на дохідність кредитів, вплив на витрати за депозитами, зміна вартості фінансових інструментів відповідно до змін у процентних ставках. Під непрямим розуміють зміну процентних ставок, що впливає на платоспроможність позичальника [21].

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

На виникнення процентного ризику впливають такі фактори:

- зміна рівня процентних ставок (швидкість зміни, тривалість зміни, напрямок зміни: підвищення або зниження);
- зміна процентної різниці між ставками залучення та розміщення коштів;
- чутливість активів та пасивів до змін процентних ставок на грошовому ринку;
- обсяг активних та пасивних операцій банку, чутливих до зміни процентних ставок;
- структура активів та пасивів банку та її зміна;
- значення розриву між активами та пасивами, чутливими до зміни процентних ставок (GAP), і його зміна [25].

Отже, процентний ризик є важливим елементом фінансового ризик-менеджменту банківських установ, оскільки коливання процентних ставок мають прямий вплив як на доходи, так і на витрати банку. Враховуючи прямі та непрямі наслідки таких змін, банки повинні ретельно аналізувати структуру своїх активів та пасивів, чутливість до змін ставок та величину розриву процентних ставок. Ефективне управління таким ризиком дозволяє мінімізувати потенційні збитки та забезпечити стабільність фінансових результатів навіть в умовах мінливого ринку.

Ризик зміни ресурсної бази – це фінансовий ризик, пов'язаний із можливими змінами в обсягах, структурі або вартості залучених банком ресурсів (наприклад, депозитів, міжбанківських кредитів, випущених облігацій тощо). Такий ризик виникає тоді, коли банк не може вчасно або в достатньому обсязі залучити кошти для підтримки своєї діяльності або коли умови залучення ресурсів погіршуються (наприклад, зростають процентні ставки або зменшується довіра вкладників). До факторів, що впливають на ризик, належать зменшення обсягу депозитів, зростання вартості залучення коштів, зміна структури джерел фінансування, нестабільність на фінансових ринках, регуляторні обмеження [25].

Отже, ризик зміни ресурсної бази загрожує банку погіршенням умов фінансування, зменшенням обсягів залучених коштів та зростанням їхньої вартості, що ускладнює планування та підтримку оптимальної структури активів і пасивів. Тому банківським установам необхідно впроваджувати системні підходи до диверсифікації джерел фінансування, здійснювати регулярний моніторинг показників стабільності ресурсної бази, а також розробляти стратегії з урахуванням потенційних змін ринкових умов.

Умови воєнного стану в Україні посилили негативний вплив зазначених складових фінансового ризику, створили безпрецедентні виклики для функціонування банківських установ, трансформуючи традиційні ризики та створюючи нові, що суттєво актуалізувало розробку заходів щодо їх мінімізації.

Військова агресія проти України створила також і нову систему ризиків, формування якої здійснювалось під впливом поєднання відомих мікро- та макроекономічних чинників із чинниками, зумовленими воєнним станом.

Найбільш небезпечні ризики для банківських установ в умовах воєнного стану включають [6; 10; 17]:

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

- кредитний ризик (зростання частки непрацюючих кредитів, зниження платоспроможності позичальників, особливо в постраждалих від військових дій районах, потреба в реструктуризації боргів);
- ризик ліквідності (зменшення депозитної бази, короткостроковість вкладень, загроза втрати доступу до ресурсів у кризових умовах функціонування банківських установ);
- валютний ризик (коливання курсу гривні, обмеження валютних операцій, зростання попиту на іноземну валюту, ризик втрати валютних резервів).

Що стосується інших видів ризиків, які посилені воєнним станом, то слід виділити такі, як:

- макроекономічний ризик (нестабільність економіки в умовах воєнних дій, падіння ВВП, що впливає на загальну фінансову стійкість банківських установ);
- операційний ризик (порушення логістики перебої в роботі відділень, втрата персоналу, кіберзагрози);
- ризик капіталу (зменшення ринкової вартості активів, необхідність докапіталізації для підтримки нормативів);
- ризик прибутковості (зменшення доходів через скорочення кредитування, зростання витрат на резерви та безпеку);
- репутаційний ризик (зниження довіри клієнтів до банківських установ через нестабільність фінансового ринку, обмеження доступу до коштів, зміна в регуляторній політиці);
- регуляторний ризик (часті зміни нормативів, нові вимоги НБУ, обмеження на валютні операції та кредитування);
- стратегічний ризик (необхідність адаптації бізнес-моделей до умов воєнного стану, переосмислення ролі банків у післявоєнній економіці).

Поряд із зазначеними ризиками банківські установи потерпають від інших викликів, які ускладнюють їхню роботу в умовах воєнного стану:

- зовнішньоекономічна нестабільність (вплив санкцій, зміни в міжнародних фінансових потоках);
- проблема фінансової безпеки (потреба в посиленні моніторингу, стрес-тестуванні, антикризового управління);
- геополітичні ризики (невизначеність щодо тривалості війни в Україні, ризики іноземних інвесторів);
- кіберризики (активізація хакерських атак, особливо на інфраструктуру банківських установ).

Зазначені ризики в умовах воєнного стану створюють форсмажорні обставини в діяльності банківських установ, які впливають як на їхню стабільність, так і на здатність виконувати свої зобов'язання перед клієнтами. Крім того, зазначені ризики, особливо фінансові, негативно відбиваються на стані та темпах розвитку національної економіки. Наприклад: кредитний ризик гальмує розвиток підприємництва та інвестиційну активність внаслідок скорочення кредитування бізнесу; ризик ліквідності порушує платіжну інфраструктуру, що знижує здатність банківських установ підтримувати стабільність фінансової системи країни; валютний ризик спричиняє втрату довіри до гривні, призводить до зростання цін та зниження купівельної спроможності

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

широких верств населення; ризик прибутковості зумовлює зменшення інвестиційної активності банків, що веде до втрати можливостей фінансувати довгострокові проєкти, критично важливі для відбудови економіки; операційний ризик спричиняє порушення функціонування банківської інфраструктури тощо.

Як показують дослідження, воєнний стан суттєво посилює негативний вплив фінансових та інших видів ризиків банківських установ як на банківську систему країни (загострення кредитних ризиків, ускладнення в операційній діяльності, погіршення показників ліквідності, фінансової стабільності тощо), так і на ключові показники розвитку вітчизняної економіки (зменшення ВВП понад 30 % та зростання інфляції понад 26 % уже з 2022 р., зменшення кількості виробничих підприємств, що зумовлено також і бойовими діями на території України) [19].

В умовах воєнного стану, що призвело до посилення економічної нестабільності та кризових явищ в економіці країни та в банківській системі, для мінімізації фінансових ризиків банківських установ необхідно впровадити комплексні заходи, розробляти та втілювати адаптивні стратегічні напрями управління ризиками, найбільш ефективними серед яких слід вважати [16; 18]:

- створення інтегрованої системи ризик-менеджмент, що охоплює всі види ризиків: кредитний, ринковий, операційний, репутаційний та стратегічний;
- стрес-тестування та сценарний аналіз: моделювання негативних сценаріїв (воєнні загрози, дефолт, кібератаки). Слід також проводити оцінку стійкості банківських установ до екстремальних подій та розробляти плани реагування на надзвичайні ситуації;
- використовувати кількісні та якісні методи прогнозування і оцінки ризиків, а також використовувати експертні оцінки для нефінансових ризиків (репутаційних, юридичних і т. ін.);
- здійснювати диверсифікацію та лімітування (обмежувати концентрацію ризиків за галузями, регіонами, типами клієнтів), встановлювати ліміти на кредитування, валютні операції, інвестиції;
- проводити резервування та страхування (формувати адекватні резерви під кредитні втрати, використовувати перестрахування та страхування операційних ризиків);
- реалізовувати заходи з кібербезпеки та цифрової стійкості (впроваджувати систему внутрішнього контролю, постійно проводити навчання персоналу з кіберзагроз);
- забезпечувати стратегічну гнучкість (перегляд бізнес-моделей та проводити їх адаптацію до нових умов воєнного стану).

Зазначені стратегічні напрями протидії ризикам в умовах воєнного стану дозволяють отримувати банківським установам низку критично важливих переваг, які забезпечують їхню фінансову стійкість, адаптивність і здатність підтримувати економіку країни у надзвичайних умовах.

Висновки та пропозиції. Таким чином, розглянувши фінансові ризики банківських установ, слід зазначити, що такі ризики є невід'ємною частиною банківської діяльності та фактором, що безпосередньо впливає на їхню фінансову стабільність, прибутковість та довгострокову конкурентоспроможність. Основними

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

видами фінансових ризиків, які мають найбільше значення для банківського сектору, є кредитні, процентні, валютні, ринкові ризики, а також ризик ліквідності та зміни ресурсної бази. Кожен із них має свій специфічний вплив на фінансові результати банку, а їхній сукупний вплив спричиняє значний тиск на ліквідність, капітал та репутацію установи.

Через військову агресію та запровадження воєнного стану в Україні з'явився особливий набір ризиків банківських установ, які виходять за межі звичайної економічної нестабільності. Це такі ризики як геополітичний, макроекономічний та традиційних ризиків, негативний вплив яких посилюється в умовах воєнного стану, що суттєво ускладнює роботу банківських установ. У прикордонних регіонах, а в теперішній час і по всій Україні виник ризик фізичного знищення банківських установ та фінансової інфраструктури.

В умовах воєнного стану банківські установи повинні удосконалювати існуючі та розробляти нові стратегії протидії фінансовим та іншим видам ризиків. Зазначені стратегії мають втілювати ідеї адаптації до нових викликів, а також бути спрямованими на захист та підтримку критичної інфраструктури, на формування системи безпеки та кіберзахисту, реалізовувати системний підхід до управління всіма видами ризиків.

Ефективне управління фінансовими ризиками передбачає розробку комплексної системи моніторингу, оцінки, прогнозування та мінімізації впливу ризиків з урахуванням внутрішньої політики банку та змін у зовнішньому середовищі. Використання сучасних підходів до управління ризиками, зокрема, стрес-тестування, GAP-аналізу, сценарного моделювання, дозволяє забезпечити адаптивність банку до змін зовнішнього середовища та підтримувати стабільність в умовах воєнного стану та економічної нестабільності.

Список використаних джерел

1. Drucker P. Managing in turbulent times / P. Drucker. – London : Heinemann, 1980. – 239 p.
2. Ghassem A. H. Managing Global Financial and Foreign Exchange Rate Risk / A. H. Ghassem. – Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2003. – 400 p.
3. Voronova I. Methods of analysis and estimation of risks at the enterprises of non-financial sphere of Latvia / I. Voronova // Journal of Business Economics and Management. – 2008. – Vol. 9(4). – Pp. 319-326.
4. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О. І. Барановський. – Київ : КНТЕУ, 2004. – 759 с.
5. Бланк І. А. Управління фінансовими ризиками / І. А. бланк. – Київ : Ніка-Центр, 2005. – 600 с.
6. Борисова Л. Управління банківськими ризиками в умовах воєнного стану в Україні / Л. Борисова, М. Волкова // Економіка та суспільство. – 2024. – № 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-113>.
7. Вітлінський В. В. Кредитний ризик комерційного банку : навч. посіб. / за ред. В. В. Вітлінського. – Київ : Вид-во "Знання", КОО, 2000. – 251 с.
8. Вовк В. Я. Кредитування і контроль : навч. посіб. / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. – Київ : Знання, 2008. – 463 с.
9. Волкова Н. І. Фінансові ризики банку: оцінка та механізм нейтралізації / Н. І. Волкова, А. С. Мухіна // Modern Economics. – 2020. – № 22. – С. 6-12.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

10. Доценко І. Управління кредитними ризиками банківських установ в умовах воєнного стану / І. Доценко // Modeling the development of the economic systems. – 2024. – № 1. – С. 156–162. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-22>.
11. Квасницька Р. С. Кредитні ризики та управління ними в сучасних умовах господарювання / Р. С. Квасницька // Науковий вісник БДФА. Економічні науки : зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 3, Ч. II. – С. 238-245.
12. Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків” [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ від 15.03.2004 № 104. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0104500-04>.
13. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку : навч. посіб. / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко. – Суми : Університетська книга, 2003. – 734 с.
14. Павлюк С. М. Кредитні ризики та управління ними / С. М. Павлюк // Фінанси України. – 2009. – № 10. – С. 105–111.
15. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ від 02.08.2004 р. № 361. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_382500-04#Text.
16. Мирошнік Д. Аналіз ризиків та стратегій управління ними в банківській сфері в умовах фінансової нестабільності / Д. Мирошнік, С. Богуславська // Економіка та суспільство. – 2024. – № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-42>.
17. Павленко Л. Д. Ризики банків України та організаційна система управління ними в умовах воєнного стану / Л. Д. Павленко, О. А. Криклій, О. В. Чумак // Інвестиції: практика та досвід. – 2024. – № 5. – С. 126–132. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.5.126>.
18. Петик Л. О. Управління ризиками у банківській сфері / Л. О. Петик, Б. О. Кравченко // Економіка і регіон. – 2024. – № 3 (34). – С. 122-132.
19. Петик Л. Оцінка банківських ризиків в умовах війни / Л. Петик, К. Міщенко // Економіка та суспільство. – 2024. – № 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-98>.
20. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку / Л. О. Примостка. – Київ : КНЕУ, 2004. – 468 с.
21. Процентний ризик банку [Електронний ресурс] // Національний банк України. – 19 травня 2023 року. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Protsentnyy_ryzyk_banku_19-05-2023.pdf?v=8.
22. Словник української мови у 20 томах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://1677.slovaronline.com/115343-%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA>.
23. Ребрик М. А. Види валютного ризику банку / М. А. Ребрик // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 1 (8), Ч. 2. – С. 56–62.
24. Ребрик М. А. Управління структурними компонентами валютного ризику банку / М. А. Ребрик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 2 (76). – С. 310–316.
25. Ризики банківської установи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://a-bank.com.ua/uploads/media/default/0001/01/0dee1c4388ffda54e69e5fb7a98f5f948477edff.pdf>.
26. Управління банківськими ризиками: підручник / Л. О. Примостка, І. В. Краснова, В. В. Лавренюк та ін. – Київ : КНЕУ, 2018. – 535 с.
27. Шокун В. В. Фінансові ризики в системі управління підприємницькою діяльністю / В. В. Шокун, Л. П. Пилипенко // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – № 4. – С. 17-22.

References

1. Drucker, P. (1980). *Managing in turbulent times*. Heinemann.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

2. Ghassem, A. H. (2003). *Managing Global Financial and Foreign Exchange Rate Risk*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
3. Voronova, I. (2008). Methods of analysis and estimation of risks at the enterprises of non-financial sphere of Latvia. *Journal of Business Economics and Management*, 9(4), 319-326.
4. Baranovsky, O. I. (2004). *Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia) [Financial security in Ukraine (assessment methodology and mechanisms of provision)]*. KNTEU.
5. Blank, I. A. (2005). *Upravlinnia finansovymy ryzykamy [Financial Risk Management]*. Nika-Center.
6. Borisova, L., & Volkova, M. (2024). Upravlinnia bankivskymy ryzykamy v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Management of banking risks in the conditions of martial state in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-113>.
7. Vitlinskyi, V. V. (Ed.), Pernarivskyi, O. V., Nakonechnyi, Ya. S., Velikoivanenko, G. I. (2000). *Kredytnyi ryzyk komertsiihnoho banku [Credit risk of a commercial bank]*. Publishing house "Znannya", KOO.
8. Vovk, V. Ya., Khmelenko, O. V. (2008). *Kredytuvannia i kontrol [Lending and control]*. Znannia.
9. Volkova, N. I., Mukhina, A. S. (2020). Finansovi ryzyky banku: otsinka ta mekhanizm neitralizatsii [Financial risks of the bank: assessment and mechanism of neutralization]. *Modern Economics*, (22), 6-12.
10. Dotsenko, I. (2024). Upravlinnia kredytnymy ryzykamy bankivskykh ustanov v umovakh voiennoho stanu [Management of credit risks of banking institutions in the conditions of martial arts]. *Modeling the development of the economic systems*, (1), 156–162. <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-22>.
11. Kvasnitska, R. S. (2008). Kredytni ryzyky ta upravlinnia nymy v suchasnykh umovakh hospodariuvannia [Credit risks and their management in modern economic conditions]. *Scientific Bulletin of the BDFA. Economic Sciences – Naukovyi visnyk BDFA. Ekonomichni nauky*, 3(II), 238-245.
12. Metodychni vkazivky z inspektuvannia bankiv "Systema otsinky ryzykiv" [Methodological Guidelines for Bank Inspection "Risk Assessment System"], Resolution of the NBU Board of March 15, 2004 No. 104. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0104500-04>.
13. Kozmenko, S. M., Shpyg, F. I., Voloshko, I. V. (2003). *Stratehichniy menedzhment banku [Strategic management of a bank]*. University book.
14. Pavlyuk, S. M. (2009). Kredytni ryzyky ta upravlinnia nymy [Credit risks and their management]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, (10), 105–111.
15. Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii ta funktsionuvannia system ryzyk-menedzhmentu v bankakh Ukrainy [Methodological recommendations on the organization and functioning of risk management systems in banks of Ukraine], Resolution of the NBU Board of 02.08.2004 No. 361. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_382500-04#Text.
16. Myroshnyk, D., Boguslavska, S. (2024). Analiz ryzykiv ta stratehii upravlinnia nymy v bankivskii sferi v umovakh finansovoi nestabilnosti [Analysis of risks and strategies for them management in the banking sphere in conditions of financial instability]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-42>.
17. Pavlenko, L. D., Kryklii, O. A., Chumak, O. V. (2024). Ryzyky bankiv Ukrainy ta orhanizatsiina systema upravlinnia nymy v umovakh voiennoho stanu [Risks of Ukrainian banks and the organizational system of their management in conditions of martial law]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, (5), 126–132. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.5.126>.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

18. Petyk, L. O., Kravchenko, B. O. (2024). Upravlinnia ryzykamy u bankivskii sferi [Risk management in the banking sector]. *Ekonomika i rehion – Economy and region*, (3(34)), 122-132.
19. Petyk, L., & Mishchenko, K. (2024). Otsinka bankivskykh ryzykiv v umovakh viiny [Assessment of banking risks in war conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-98>.
20. Prymostka, L. O. (2004). *Finansovyi menedzhment u banku [Financial management in a bank]*. KNEU.
21. Protsentnyi ryzyk banku [Interest rate risk of the bank]. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Protsentnyy_ryzyk_banku_19-05-2023.pdf?v=8.
22. Slovyk ukrayinskoyi movy u 20 tomakh [Dictionary of the Ukrainian language in 20 volumes]. (n.d.). <https://1677.slovaronline.com/115343-%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA>.
23. Rebryk, M. A. (2010). Vydy valiutnoho ryzyku banku [Types of currency risk of the bank]. *Financial and credit activity: problems of theory and practice – Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, 1(8)(2), 56–62.
24. Rebryk, M. A. (2009). Upravlinnia strukturnymy komponentamy valiutnoho ryzyku banku [Management of structural components of currency risk of a bank]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrai-ny. Finansovyi rynek Ukrainy: stabilizatsiia ta yevrointehratsiia – Socio-economic problems of the modern period of Ukraine. Financial market of Ukraine: stabilization and European integration*, 2(76), 310–316.
25. Ryzyky bankivskoi ustanovy [Risks of a banking institution]. (n.d.). <https://a-bank.com.ua/uploads/media/default/0001/01/0dee1c4388ffda54e69e5fb7a98f5f948477edff.pdf>.
26. Prymostka, L. O., Krasnova, I. V., Lavreniuk, V. V. et al. (2018). *Upravlinnia bankivskymy ryzykamy [Banking Risk Management]*. KNEU.
27. Shokun, V. V., Pylypenko, L. P. (2016). Finansovi ryzyky v systemi upravlinnia pidpriemnytskoiu diialnistiu [Financial Risks in the Business Management System]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: Economy, Business and Management*, (4), 17-22.

Отримано 22.05.2025

UDC 336.71:336.77:338.24(477)"2022/..."(075.8)

JEL Classificaton: G21; G32; G33; H12

Valerii Ilchuk

Doctor of Economics,

Associate Professor of Department of Marketing, PR Technologies and Logistics
Chernihiv National Polytechnic University (Chernihiv, Ukraine)**E-mail:** ivp5@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-4844-1326>**ResearcherID:** [F-4864-2016](https://orcid.org/0000-0003-4844-1326)**Yuriy Fedoriv**Postgraduate Student of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv National Polytechnic University (Chernihiv, Ukraine)**E-mail:** fedoriv@stu.cn.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0000-6636-3144>**FINANCIAL RISKS OF BANKING INSTITUTIONS AND WAYS
TO MINIMIZE THEM IN MARTIAL ARTS CONDITIONS**

Abstract. The article is devoted to the analysis of the essence, classification and features of financial risk management in the banking sector, which is a relevant issue in the conditions of martial law and economic instability. The article outlines the essence of the concept of "risk", referring to classical and modern approaches to its

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

interpretation. Particular emphasis is placed on financial risks, which are becoming a key factor affecting the profitability and stability of banking institutions. The study presents key types of financial risks of banking institutions - currency, credit, interest, market risks, as well as liquidity and resource base changes risks. Each of them is characterized, sources of occurrence, types and approaches to management are identified. Currency risk is divided into transactional, accounting and economic. Credit risk analysis includes its classification according to criteria: financial consequences, scope of occurrence, terms, borrower status, etc. External and internal methods of reducing credit risk are shown. Market risks in the article are considered as a result of fluctuations in the market value of assets supported by banks, indicating different scenarios of their occurrence. A bank's interest rate risk is a key factor ensuring the stability of a banking institution's financial results. Liquidity risk is a critical component of a bank's financial stability, which requires comprehensive management to prevent losses and ensure the bank's solvency. The focus is on the financial risks of banking institutions, which are becoming more acute under martial law. New challenges that pose a significant threat to the stable functioning of banking institutions are considered.

New challenges that pose a significant threat to the stable functioning of banking institutions have been considered. Key problems in minimizing financial risks have been identified, the main ones being: insufficient quality of risk management in extreme conditions of martial law; the influence of macroeconomic factors on the formation of financial risks (war, inflation, currency fluctuations); limited possibilities for risk insurance; increased technical and operational risks.

Strategic directions for countering financial and other risks of banking institutions and ways to minimize them under martial law conditions have been identified.

Keywords: financial risk; martial law; banking institution; risk management; minimization; strategic directions.
Fig.: 2. References: 27.

Бібліографічний опис для цитування:

Ільчук В. П., Федорів Ю. М. Фінансові ризики банківських установ та шляхи їх мінімізації в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Полісся*. 2025. № 1(30). С. 133-148. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-1\(30\)-133-148](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-1(30)-133-148).